

ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมไทย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เอกสาร
ชุดที่ 4

กรณีศึกษา

ชุมชนบ้านแม่อกเหนือ
หมู่ที่ 6 ตำบลแม่คะดวน
อำเภอสบเมย จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

สนับสนุนโดย

- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)
- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)

912 ซอย 7 ถนนงามวงศ์วาน 31 อำเภอเมือง
จังหวัดนนทบุรี 11000
โทร/แฟกซ์ 66-2-591-1195-6
<http://www.sathai.org>

รายงานความมั่นคงทางด้านอาหารภายใต้บริบทสังคมไทย
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
กรณีศึกษา บ้านแม่อกเหนือ ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

คณะวิจัย

1. อรุณี เวียงแสง
2. นายชูชัย ศรีทวารธรรม
3. นายสมชาติ อุทิศพรชัย
4. นายแกใจ นวลไพรัชจิวงษ์
5. นายบันลือ นวลไพรัชจิวงษ์
6. นายสุรศักดิ์ ชัยวัตรเสถียร

สนับสนุนโดย

- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)
- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สารบัญ

ส่วนที่	หัวเรื่อง	หน้า
ส่วนที่ 1	บทนำ	1
ส่วนที่ 2	บริบทชุมชน	4
ส่วนที่ 3	กระบวนการทำงาน	10
ส่วนที่ 4	ผลการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร	12
ส่วนที่ 5	ผลการศึกษาเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	31
ส่วนที่ 6	สรุปผลการศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารแม่ออกเหนือ	38

ส่วนที่ 1 บทนำ

หลักการและเหตุผล

บ้านแม่ออกเหนือ หมู่ที่ 6 ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยบ้านบริวารทั้งหมด 5 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่ออกเหนือ บ้านแม่ออกกลาง บ้านแม่ออกใหม่ บ้านห้วยกองกุ่ม และบ้านทะเล มีประชากรรวม 832 คน 183 ครัวเรือน เฉพาะบ้านแม่ออกเหนือมีประชากร 213 คน 53 ครัวเรือนแยกเป็นชาย 104 คน หญิง 109 คน

อาณาเขตของพื้นที่หมู่ 6 ทิศเหนือ ติดต่อบ้านขุนวงเหนือ บ้านห้วยหมากหนึ่ง ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง ทิศใต้ ติดต่อบ้านห้วยวอก ตำบลกองก้อย อำเภอสบเมย ทิศตะวันออกติดต่อบ้านผาแดง ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านอุมดาเหนือ หมู่ที่ 8 ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย ครอบคลุมพื้นที่ 43 ตารางกิโลเมตร หรือจำนวน 26,875 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ลาดชันไหล่เขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 800 – 1,100 เมตร พื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ พื้นที่ส่วนหนึ่งถูกจับจองเป็นที่ทำกินในระบบไร่หมุนเวียนที่ใช้ปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคเป็นหลัก โดยแต่ละครอบครัวจะมีพื้นที่ไร่หมุนเวียนครอบครัวละประมาณ 5 แปลงๆ ละประมาณ 5 – 7 ไร่

พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งชุมชน ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และพื้นที่อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และช่วยรักษาสมดุลทางธรรมชาติ ตลอดจนเป็นแหล่งเก็บหาอาหารจากธรรมชาติของชุมชน พื้นที่บริเวณบ้านแม่ออกเหนือ ค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติโดยเฉพาะพื้นที่ป่าบริเวณที่เรียกว่า “ดอยปุย” ยังมีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในหมู่บ้าน พันธุ์พืชพันธุ์ไม้ที่ขึ้นในบริเวณนี้ได้แก่ ไม้ดิ่ง ไม้รัก ไม้ก่อ พลับป่า ตะไคร้ภูเขา ทองหลางป่า ไม้ไคร้ สะเดาป่า ฝั๊ก ฝั๊กขาง ฝั๊กบง ฯลฯ

ชาวบ้านแม่ออกเหนือ มีอาชีพหลักที่เหมือนกันคือ การปลูกข้าวแบบไร่หมุนเวียน โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือทำการผลิตเพื่อบริโภค ส่วนพืชเศรษฐกิจที่มีการปลูกเสริมคือ พริก แต่ในระยะ 4 ปีที่ผ่านมาเริ่มมีการปลูก กะหล่ำปลีและฟักทอง และเริ่มมีการใช้ปุ๋ยเคมีในการผลิต สถานการณ์ปัญหาในขณะนี้คือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบโดยตรงต่อสภาพภูมิอากาศ ทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลง ราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน

ศักยภาพในการเข้าถึงอาหารของคนในชุมชนลดน้อยลง นอกจากนี้การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังส่งผลให้อาหารจากธรรมชาติที่ชุมชนเคยพึ่งพาลดน้อยลงจนใกล้วิกฤติ ในขณะที่การรับรู้ต่อสถานการณ์ดังกล่าวของคนในชุมชนเพียงแค่ว่า ต้องออกไปหากินไกล

ขึ้น ไม่มีการมาพูดคุยและวิเคราะห์กันอย่างจริงจังถึงผลกระทบต่อการดำรงชีวิตในวันข้างหน้า
ของคนในชุมชนท้องถิ่นที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความตระหนักและเข้าใจถึงสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป แนวโน้มการ
เปลี่ยนแปลงของระบบอาหารที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก จึงได้ทำโครงการศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดความ
มั่นคงทางด้านอาหารร่วมกับกลุ่มซึ่งเป็นตัวแทนจากชุมชนแม่ออกเหนือจำนวน 15 คน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อให้กลุ่มร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ภายในที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางด้านอาหารของ
ชุมชน
- 2) เพื่อให้กลุ่มได้รับรู้สถานการณ์ภายนอกที่จะเข้ามากระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหารและ
การเข้าถึงอาหารของชุมชน
- 3) เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการและแก้ไขปัญหาเรื่องอาหารของชุมชน
- 4) เพื่อศึกษารูปแบบและค่านิยมการบริโภคของชุมชน
- 5) เพื่อสามารถกำหนดตัวชี้วัดเรื่องความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนบ้านแม่ออกเหนือ

กรอบเนื้อหาในการศึกษา

- 1) ศึกษาสถานการณ์ด้านอาหารของชุมชน จากการผลิตเอง จากแหล่งธรรมชาติ จากการซื้อ
และค่านิยมในการบริโภคของชุมชน
- 2) ศึกษาสถานการณ์จากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อระบบอาหารของชุมชน
- 3) ศึกษาสถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติทั้งความอุดมสมบูรณ์ความหลากหลายการใช้
ประโยชน์และการจัดการ
- 4) ศึกษาทางรอดและทางเลือกของชุมชนต่อสถานการณ์ด้านอาหาร
- 5) ศึกษารูปแบบการจัดการด้านอาหารที่เหมาะสมและปฏิบัติได้กับชุมชน

กระบวนการ / วิธีดำเนินการ

- 1) เตรียมความพร้อมทีมงาน ประชุมทีมงาน / แบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ
- 2) เวทีสร้างความเข้าใจภายในชุมชน ปรับความเข้าใจในความหมายของคำว่าอาหาร และ
ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร / ร่วมกำหนด กรอบข้อมูล ร่วมกันกำหนดและออกแบบ
เครื่องมือเบื้องต้น
- 3) วิเคราะห์กรอบข้อมูล / ร่วมกับทีมปรับ เครื่องมือ (ฉบับสมบูรณ์)
- 4) นำเครื่องมือลงสนามเพื่อเก็บข้อมูล จำนวน 15 ครั้งเรือน
- 5) รวบรวมข้อมูล / วิเคราะห์ / สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับทีมงาน (ร่างสรุปรายงาน)
- 6) เวทีระดับชุมชนนำเสนอข้อมูล / คัดเลือกข้อมูลสู่ชุมชน (วิพากษ์, เติบโตเติม)
- 7) ปรับเนื้อหา / สรุป / เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

วิธีการดำเนินงานจะดำเนินการจัดเวทีเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จำนวน 2 ครั้ง คือเวทีสร้างความเข้าใจ (ข้อ 2 และเวทีนำเสนอข้อมูลเพื่อเติมเต็มความถูกต้องข้อ 6)

ที่	ชื่อ - สกุล	บทบาท	หน้าที่	ติดต่อ
1	นาย ชูชัย ศรีทราธรรม	พี่เลี้ยง	<ul style="list-style-type: none"> - ออกแบบกระบวนการ - ออกแบบเครื่องมือ - วิเคราะห์,สังเคราะห์ข้อมูล - รวบรวม /เขียนสรุปรายงาน 	08-4740-2429
2	นาย สมชาติ อุทิศพรชัย	ทีม	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมออกแบบเครื่องมือ - ร่วมเก็บข้อมูล/ให้ข้อมูล - ร่วมวิเคราะห์,สังเคราะห์ข้อมูล 	08-7912-2812
3	นาย แก้วใจ นวลไพรัชจิ วงษ์	ทีม	<ul style="list-style-type: none"> - ประสานงานพื้นที่ - ร่วมออกแบบเครื่องมือ - ร่วมเก็บข้อมูล/ให้ข้อมูล - ร่วมวิเคราะห์,สังเคราะห์ข้อมูล 	
4	นาย บันลือ นวลไพรัชจิ วงษ์	ผู้ประสานฯ	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมออกแบบกระบวนการ - ร่วมออกแบบเครื่องมือ - ร่วมเก็บข้อมูล/ให้ข้อมูล - ร่วมวิเคราะห์,สังเคราะห์ ข้อมูล 	08-6115-8204
5	นาย สุรศักดิ์ ชัยวัตร เสถียร	ทีม	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมออกแบบเครื่องมือ - ร่วมเก็บข้อมูล/ให้ข้อมูล - ร่วมวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล 	

ส่วนที่ 2

บริบทชุมชน

ประวัติและความเป็นมาบ้านแม่อกเหนือ

พื้นที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านแม่อกเหนือ แต่เดิมเคยเป็นถิ่นที่อยู่เก่าของชนเผ่าลัวะมาก่อน ต่อมาภายหลังเมื่อชนเผ่าลัวะได้อพยพเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อื่น บรรพบุรุษรุ่นแรกที่มาตั้งถิ่นฐาน อยู่บริเวณพื้นที่บ้านแม่อกเหนือคนแรกคือ นายพู่ฉิว ซึ่งเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ราบ ลุ่มน้ำยม อำเภอสบเมย ได้ชักชวนเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องส่วนหนึ่ง อพยพโยกย้ายครอบครัวมา อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นที่บ้านแม่อกเหนือและแม่อกใต้ โดย นายพู่ฉิว ได้มาอาศัยตั้งชุมชนทำ มาหากินอยู่บริเวณบ้านแม่อกเหนือ ผ่านมาแล้วเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 200 ปี ข้อมูลที่ได้จากการสอบถาม คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน หลังจากสิ้นยุคของนาย พู่ฉิว นายคะดู่ซึ่งเป็นบุตรได้สืบทอดความเป็นผู้นำ ต่อ เมื่อนายคะดู่ตายนายโชชน์ขึ้นเป็นผู้นำต่อ เมื่อนายโชชน์ตายนายแก้วก็ได้เป็นผู้นำต่อแล้วก็ถึงยุค ของพ่อเฒ่าเซมอยซึ่งเป็นผู้นำทางความเชื่อคนปัจจุบัน ซึ่งตอนนี้พ่อเฒ่าเซมอยมีอายุได้ 70 ปี

บ้านแม่อกเหนือแต่เดิมขึ้นกับบ้านแม่อกใต้ ม.4 ในปี 2524 ได้แยกออกมาเป็น ม.6 บ้าน แม่อกกลาง แม่อกเหนือมาจากคำเรียกชื่อ ห้วยหมี่โอ มีชื่อเรียกภาษากะเหรี่ยงอีกอย่างว่า ชิจะโก้ ประมาณก่อนปี 2515 บ้านแม่อกเหนือ มีผู้นำทางความเชื่อหรือ “เก้าผี” เป็นผู้นำปกครองหมู่บ้าน ต่อมาระหว่างปี 2516 - 2523 บ้านแม่อกเหนือ ถูกรวมเข้าเป็นบ้านบริวารของบ้านแม่อกใต้ หมู่ที่ 4 ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย โดยมีนายทะเล เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนแรก ดูแลปกครองบ้านทะเล และบ้านแม่อกกลาง และบ้านแม่อกเหนือ ปี 2524 บ้านแม่อกกลาง บ้านทะเล และบ้านแม่อกเหนือ แยกออกจากบ้านแม่อกใต้ หมู่ที่ 4 เป็นหมู่ที่ 6 บ้านแม่อกกลางโดยมีนายทะเลเป็นผู้ใหญ่บ้านคน แรกอยู่บ้านแม่อกกลาง มีพ่อเฒ่าเซมอย เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนแรกของบ้านแม่อกเหนือ

รายชื่อผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1. นายทะเล ระหว่างปี 2524 – 2534
2. นายพะดอย ระหว่างปี 2535 – 2539
3. นายหลือหว่าง ทองอุบลพรรณ ระหว่างปี 2539 – 2543
4. นายสมพงษ์ พงษ์ตระกูล ระหว่างปี 2543 จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันบ้านแม่อกเหนือ หมู่ที่ 6 ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยบ้านบริวารทั้งหมด 5 หย่อมบ้านได้แก่ บ้านแม่อกเหนือ บ้านแม่อกกลาง บ้านแม่อก ใหม่ บ้านห้วยกองกุ่ม และบ้านทะเล มีประชากรรวม 832 คน 183 ครัวเรือน เฉพาะบ้านแม่อก เหนือมีประชากร 213 คน 53 ครัวเรือนแยกเป็นชาย 104 คนหญิง 109 คน อาณาเขตของพื้นที่หมู่ 6 ทิศเหนือ ติดต่อบ้านขุนวงเหนือ บ้านห้วยหมากหนั่ง ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง ทิศใต้ ติดต่อบ้านห้วยวอก ตำบลกองก้อย อำเภอสบเมย ทิศตะวันออกติดต่อบ้านผาแดง ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่ สะเรียง ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านอุมตาเหนือ หมู่ที่ 8 ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย ครอบคลุมพื้นที่

43 ตารางกิโลเมตร หรือจำนวน 26,875 ไร่ พื้นที่ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ลาดชันไหล่เขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 800 – 1,100 เมตร พื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ พื้นที่ส่วนหนึ่งถูกจับจองเป็นที่ทำกินในระบบไร่หมุนเวียนที่ใช้ปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคเป็นหลัก โดยแต่ละครอบครัวจะมีพื้นที่ไร่หมุนเวียนครอบครัวละประมาณ 5 แปลงๆ ละประมาณ 5 – 7 ไร่ พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งชุมชน

ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และพื้นที่อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและช่วยรักษาสมดุลทางธรรมชาติตลอดจนเป็นแหล่งเก็บหาอาหารจากธรรมชาติของชุมชน บ้านแม่อกเหนือมี 3 ฤดู เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ โดยทั่วไปในบริเวณเดียวกัน แต่ในช่วงฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวเย็นกว่าหมู่บ้านอื่นๆ ในช่วงฤดูฝนก็จะมีอากาศที่ค่อนข้างเย็น และแม้ในช่วงฤดูร้อนจะมีเพียงแค่ช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน เพียง 2 เดือน ก็จะมีอากาศที่ค่อนข้างเย็นสบาย ไม่ร้อนมากนัก

พื้นที่บริเวณบ้านแม่อกเหนือ ค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติโดยเฉพาะพื้นที่ป่าบริเวณที่เรียกว่า “ดอยปู่” ยังมีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในหมู่บ้าน พันธุ์พืชพันธุ์ไม้ที่ขึ้นในบริเวณนี้ได้แก่ ไม้ติง ไม้รัก ไม้ก่อ พลับป่า ตะไคร้ภูเขา ทองหลวงป่า ไม้ไคร้ สะเดาป่า ไม้หก ไม้ซาง ไม้บง ฯลฯ

ด้านการประกอบอาชีพ

1. การเพาะปลูก มีการเพาะปลูกในรูปแบบของไร่หมุนเวียน โดยปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคเป็นหลัก ปลูกพริกเสริมในไร่ข้าว ซึ่งพริกเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ได้พอสมควร แต่ปัจจุบันการขยายพื้นที่ปลูกพริกเริ่มสร้างปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า นอกจากพริกแล้วยังมีกระหล่ำปลีและฟักทองที่มีการนำเข้ามาปลูกในพื้นที่ ซึ่งพืช 2 ชนิดหลังเริ่มมีการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตแต่ยังใช้อยู่ในปริมาณน้อย

2. การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัวและควาย ซึ่งเลี้ยงไว้เพื่อขายเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก สำหรับหมูและไก่มีการเลี้ยงกันเกือบทุกบ้านไว้เพื่อบริโภคและใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ แต่ก็ยังไม่พอสั่งซื้อจากข้างนอกอีกเยอะเพราะในแต่ละปีแต่ละครอบครัวต้องใช้ไก่ในพิธีกรรมต่างๆ ไม่ต่ำกว่า 50-60 ตัว

3. การรับจ้าง มีการออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านบ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะออกไปรับจ้างช่วงที่ว่างจากการทำไร่ งานที่ไปทำเช่น รับจ้างขึ้นลำไย รับจ้างเก็บหอม/กระเทียม รับจ้างทำงานบ้าน เป็นลูกจ้างโรงงานเย็บผ้า

ด้านการศึกษา

บ้านแม่อกเหนือ มีสถานศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 1 แห่ง เด็กที่จบการศึกษาระดับมัธยมต้นส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสเรียนต่อในระดับมัธยมปลายต้องออกมาช่วย

ครอบครัวทำการเกษตร บางรายที่ครอบครัวมีฐานะก็จะส่งลูกไปเรียนต่อในเมืองแต่ก็น้อยมาก ประชากรผู้หนังสือมีประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ โดยเฉลี่ยอยู่ที่ระดับประถม 4 เท่านั้น

ด้านความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรม

ชาวบ้านบ้านแม่ออกเหนือ เป็นชนเผ่ากะเหรี่ยงที่มีการนับถือผีและศาสนาพุทธควบคู่กันไป และยังคงมีการถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่าของตนเองอย่างค่อนข้างเคร่งครัด

การนับถือผี ชาวบ้านมีความเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่เป็นสิ่งที่มิใช่เจ้าของ เจ้าที่ การจะทำสิ่งใดควรมีการบอกกล่าว หรือบอกขอกันก่อน โดยการสื่อสารผ่านการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยง สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนตั้งแต่การเกิด การเจ็บป่วย การตาย การประกอบอาชีพ รวมถึงการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน โดยปัจจุบันมีนายเซมอย นวลไพรัชจิวษ์ เป็นผู้นำทางความเชื่อ หรือที่เรียกว่า “แก๊ผี” เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของหมู่บ้าน

การนับถือศาสนา ชาวบ้านบ้านแม่ออกเหนือมีการนับถือศาสนาพุทธควบคู่กับการนับถือผี ปัจจุบันมีศาสนสถาน คือ สำนักสงฆ์ จำนวน 1 แห่ง มีพระภิกษุประจำอยู่ 1 รูป

พิธีกรรมทางความเชื่อ

1. **พิธีอั้งแก้งข้าวตู หรือพิธีทำบุญปีใหม่** ทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ประมาณปลายเดือนมกราคม ถึงช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ แก๊ผีเป็นผู้กำหนดวัน ซึ่งในแต่ละปีอาจจะกำหนดวันแตกต่างกันไปตามการนับ สัตว์สำหรับประกอบพิธีอาจเป็นหมูหรือไก่ก็ได้ และมีขนมมีทง (ข้าวเหนียวห่อมัดแล้วต้ม) และขนมมีชิ (ข้าวเหนียวหนึ่งตำใส่สา)

2. **พิธีกรรมก่อนการถางไร่** เพื่อเป็นการสร้างขวัญ กำลังใจให้กับชาวบ้านก่อนการเริ่มต้นทำไร่ใหม่ และเพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่เจ้าน้ำ เจ้าดิน เจ้าที่เจ้าทาง ที่ชาวบ้านต้องพึ่งพาในการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน

3. **พิธีกรรมก่อนเผาไร่ (พิธีเช่าเค่าค้ำ)** เพื่อเป็นการบอกกล่าวและขออนุญาตเจ้าที่เจ้าดิน ก่อนที่จะทำการเผาไร่ ไม่ให้ไฟไหม้ไปที่อื่น

4. **พิธีเมี่ยงเค่า (บากไฮ)** เป็นการแสดงความเคารพต่อธรรมชาติที่ช่วยหล่อเลี้ยงดูแลต้นข้าวให้เจริญเติบโตงอกงาม ทำในช่วงข้าวเริ่มสูงประมาณ 1 คืบ 1 ครั้ง และข้าวเริ่มตั้งท้อง 1 ครั้ง บางครั้งทำแล้วไม่ดี ไม่ครบ อาจทำใหม่เพื่อแก้ไขได้

5. **พิธีอั้งแลกเค่า (ออกพรรษา)** เป็นการแสดงความเคารพต่อธรรมชาติ ทำในช่วงข้าวเริ่มเหลือง พร้อมที่จะเกี่ยวได้

6. **พิธีโซบือแล่ (รับขวัญข้าวใหม่)** ทำก่อนขนข้าวเข้าเก็บในยุ้งฉาง ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนมีการถ่ายทอดความเชื่อสืบต่อกันมาว่าบริเวณใดที่มีป่าไม้ ต้นไม้ใหญ่จะมีความชุ่มชื้น มีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนก็จะอยู่เย็นเป็นสุข การประกอบพิธีกรรมต่างๆ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อการบอกกล่าว การขออนุญาต และการแสดงความเคารพ ความนอบน้อมต่อธรรมชาติ

การคมนาคม

เส้นทางคมนาคมจากอำเภอสมเด็จถึงบ้านแม่อกเหนือเป็นถนนดินลูกรังสลับกับถนนคอนกรีต สลับกันเป็นช่วงๆ รวมระยะทางทั้งสิ้นจำนวน 18 กิโลเมตร

ระบบสาธารณูปโภคและสิ่งก่อสร้าง

1. ระบบประปาภูเขา ท่อพีวีซี ครอบคลุมหลังคาเรือน
2. ไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ ครอบคลุมหลังคาเรือน
3. เครื่องผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ กำลังการผลิต 3 กิโลวัตต์ จำนวน 1 เครื่อง (แต่ปัจจุบันเสียไม่สามารถใช้งานได้)
4. โรงเรียน จำนวน 1 แห่ง

ด้านสุขภาพอนามัย

มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม. จำนวน 4 คน มีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยเข้ามาดูแลตรวจสุขภาพเบื้องต้นเป็นประจำทุกเดือน

อาการเจ็บป่วยของชาวบ้านโดยทั่วไปได้แก่ โรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจในเด็ก โรคระบบทางเดินอาหาร โรคคอกพอก อาการปวดหลัง ปัจจุบันมีผู้ป่วยโรคมะเร็งในช่องปาก 1 คน และโรคมะเร็งตับ 1 คน สำหรับอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ ชาวบ้านจะดูแลรักษาตนเองตามความเชื่อด้วยการเลี้ยงผี (การเรียกขวัญ) ควบคู่กับการใช้สมุนไพรในชุมชน

สถานการณ์ด้านต่าง ๆ ในชุมชน

1) สถานการณ์ด้านการเกษตร

- 1.1) พื้นที่ทำการเกษตรลดน้อยลง เพราะมีการแบ่งซอยพื้นที่ในระบบไร่หมุนเวียนให้เล็กลง ซึ่งจากเดิมแต่ละครอบครัวจะมีพื้นที่ไร่หมุนเวียนประมาณ 7 – 10 แปลงๆ ละประมาณ 10 – 15 ไร่ ปัจจุบันจะเหลือครอบครัวละประมาณ 3 – 6 แปลงๆ ละประมาณ 4 – 7 ไร่
- 1.2) ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เพราะมีการหมุนเวียนกลับมาทำซ้ำเร็วขึ้น พื้นดินปรับสภาพคืนความอุดมสมบูรณ์ไม่ทัน
- 1.3) พันธุ์กรรมพืชพื้นบ้านในระบบไร่หมุนเวียนบางอย่างเริ่มสูญหายไป เริ่มมีการหาซื้อเมล็ดพันธุ์จากที่อื่น และเมล็ดพันธุ์บรรจุซอง / กระป๋อง ที่มีขายตามร้านค้า
- 1.4) เริ่มมีการใช้สารเคมีทางการเกษตรซึ่งได้แก่ ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืชและกำจัดวัชพืช
- 1.5) เริ่มมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเป็นพืชเศรษฐกิจได้แก่ กะหล่ำปลี และฟักทอง

2. สถานการณ์ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

- 2.1) ดิน เริ่มขาดความอุดมสมบูรณ์ มีการพังทลายบ้างเล็กน้อย เนื่องจากการฟันไร่ที่มีรอบหมุนสั้นลงและการฟันไร่ที่ไม่เหลือตอในบางแปลงหรือที่เรียกว่า “สะดือขาด”
- 2.2) น้ำ เริ่มลดน้อยลงในลำธารบางสาย
- 2.3) ป่าไม้ ในพื้นที่ที่ถูกกันไว้เป็นบริเวณป่าต้นน้ำ ยังถือว่ามีความอุดมสมบูรณ์อยู่พอสมควร แต่ไม้ประเภทใช้สอยเช่น ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย จักสานเครื่องใช้ หรือไม้ฟืน ซึ่งใช้เป็นพลังงานหุงต้ม เริ่มลดน้อยลงทุกที
- 2.4) แหล่งอาหาร ที่ได้จากแหล่งธรรมชาติทั้งอาหารประเภทพืชและสัตว์เริ่มลดน้อยลง หากินยากขึ้นและต้องเดินทางออกไปหาไกลจากหมู่บ้าน
- 2.5) ทางชุมชนเองไม่มีกฎระเบียบควบคุมการใช้ทรัพยากร กอปรกับการปฏิบัติตามความเชื่อที่ไม่ได้เคร่งครัดเหมือนในอดีตจึงเป็นสาเหตุให้สภาพความสมบูรณ์ลดน้อยลง

3. สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้น้อย โดยได้จากการขายพริกแห้งเป็นหลัก มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัว

4. สถานการณ์ด้านอาหาร แหล่งที่มาของอาหารที่ชาวบ้านได้มา คือ

- 4.1) อาหารที่ได้จากระบบไร่หมุนเวียนได้แก่ อาหารประเภทพืชผักต่างๆ ทั้งในลักษณะกินใบ กินผล และกินหัว
- 4.2) อาหารที่ได้จากแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีทั้งพืชผักต่างๆตามฤดูกาล และสัตว์เล็กสัตว์น้อย ที่สามารถหาได้จากป่าเขา ลำห้วยลำธาร แต่ปัจจุบันเริ่มมีปริมาณลดน้อยลงและต้องออกไปหาไกลจากหมู่บ้านกว่าเมื่อก่อน
- 4.3) อาหารที่ซื้อจากภายนอก ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ อาหารประเภทเครื่องปรุงต่างๆ น้ำมันพืช ปลา ทูเค็ม ปลากระป๋อง มาม่า ไข่ไก่ เกลือ กะปิ หอม กระเทียม และรวมถึงไก่ซึ่งต้องใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เนื่องจากไก่ในหมู่บ้าน มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ

แหล่งอาหารที่สำคัญ

1) แหล่งอาหารที่ได้จากระบบไร่หมุนเวียน แบ่งออกเป็น 3 ช่วงฤดู คือ

- 1.1) ช่วงฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม ได้แก่ ผักกาด ผักชี ผักชีฝรั่ง ผักเผ็ด ผักอีหลีน ข้าวโพด ยอดฟักทอง กระเจี๊ยบเขียว ยอดกระเจี๊ยบแดง กระเจี๊ยบขาว แตงกวาอ่อน พริก มะเขือ ถั่ว และถั่วพู

- 1.2) ช่วงฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน – เดือนมกราคม ได้แก่ ข้าวฟ่าง งาขาว งาขน ถั่วพูข้าวโพด ฟักทอง ฟักเขียว แตงกวาแก่ เผือก มัน บุก พริกแดง มะเขือพวง และ
ชะอม
- 1.3) ช่วงฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เดือนเมษายน ได้แก่ ฟักทองแก่ แตงไร้ ฟักเขียว บุก เผือก และมัน

2) แหล่งอาหารที่ได้จากแหล่งธรรมชาติแบ่งออกเป็น 3 ช่วงฤดู คือ

- 2.1) ช่วงฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม ประเภทพืชผักได้แก่ ผักกูด ผักหนาม หน่อไม้ ดอกอว หืดเผาะ หืดซาง กล้วยป่า ฯลฯ และประเภทสัตว์ได้แก่ จิ้งหรีด ปู เขียด ปลา อีฮวก หนอนไม้ไผ่ อึ่ง โมะยงคางโพะ ฯลฯ
- 2.2) ช่วงฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน – เดือนมกราคม ประเภทพืชผักได้แก่ ผักเยี่ยววัว ชะอม มะเขือพวง ผักแว่น บัวบก ฯลฯ และประเภทสัตว์ได้แก่ กุ้ง หนู ตุ่น ปู เขียด
- 2.3) ช่วงฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เดือนเมษายน ประเภทพืชผักได้แก่ ผักเสี้ยว ผักเยี่ยววัว ยอดมันปู ฯลฯ และประเภทสัตว์ได้แก่ กุ้ง หนู ตุ่น จิ้งจั่น ฯลฯ

ส่วนที่ 3

กระบวนการทำงาน

การคัดเลือกพื้นที่

เดิมบ้านแม่อกเหนือมิได้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการ พื้นที่หลักที่ถูกกำหนดในตอนแรกคือบ้านแม่สุรินซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่และคนเมือง อีกหนึ่งพื้นที่คือบ้านผาเจริญเป็นชนเผ่าลาหู่ แต่แม่ฮ่องสอนมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์อยู่มาก ดังนั้นในการประชุมคณะทำงานจึงได้เห็นชอบร่วมกันให้เพิ่มพื้นที่การศึกษาอีกสองพื้นที่คือ บ้านปางหมูซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่อยู่ใกล้เมืองและบ้านแม่อกเหนือที่เป็นกระเหรี่ยงโปรวอยู่ห่างไกลจากความเจริญ

กระบวนการสร้างความเข้าใจ พี่เลี้ยงและทีมงาน

การพัฒนาเพื่อศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหาร ถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับพี่เลี้ยงมือใหม่ เนื่องจากไม่เคยทำงานในลักษณะนี้มาก่อน ในช่วงแรกจึงทำให้ยังไม่สามารถที่จะสร้างความเข้าใจให้กับตนเองได้อย่างถ่องแท้ เมื่อไม่สามารถที่จะสร้างความเข้าใจให้กับตนเองได้ จึงทำให้ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดรูปแบบของการดำเนินงานต่อไปได้ ในช่วงที่เกิดปัญหาดังกล่าวจึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้น ซึ่งกระบวนการในการพัฒนาและสร้างความเข้าใจในตัวพี่เลี้ยงนั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ผ่านงานหรือ On The Job Training ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การศึกษาเอกสารเชิงวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) การประชุมร่วมที่มกลาง (ที่มจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ได้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถามในสิ่งที่ไม่แน่ใจ และไม่เข้าใจ
- 3) การทดลองปฏิบัติออกแบบกรอบ ออกแบบกระบวนการ / ลองผิดลองถูก
- 4) การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน โดยเฉพาะบทเรียนในการจัดเวทีกระบวนการ จำนวน 1 ครั้ง ซึ่งเป็นการช่วยให้เห็นจุดอ่อนของกรอบเนื้อหา เครื่องมือ ได้เป็นอย่างดี สู่การปรับให้มีความเหมาะสมสามารถใช้ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 5) เก็บข้อมูลตามแบบสอบถาม 2 ชุด จำนวน 15 ราย
- 6) ประมวลข้อมูล เก็บข้อมูลเพิ่มเติม
- 7) วิเคราะห์ข้อมูล
- 8) เขียนรายงาน

กระบวนการทำงานในพื้นที่

การเตรียมทีม

- เริ่มคุยกับทีมหลักคือ บันลือ สมชาย สมชาติ แก้วใจ และ สุรศักดิ์ในช่วงต้นเดือนพ.ค. 53 ถึงเรื่องของการเตรียมคนและการเตรียมข้อมูลที่จำเป็น
- เตรียมข้อมูลก่อนจัดเวทีชุมชนในวันที่ 10 พ.ค. 53

กระบวนการทำงาน

- จัดเวทีชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจและระดมข้อมูลพื้นฐาน
- จัดทำแบบสำรวจข้อมูล
- ลงพื้นที่เก็บข้อมูลร่วมกับทีมหลักในพื้นที่
- สรุปข้อมูลเพื่อสังเคราะห์
- จัดทำรายงานสรุปผลจากการศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนบ้านแม่
ออกเหนือ

ส่วนที่ 4

ผลการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหาร

4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 15 ครัวเรือน นั้น ผู้ที่ให้ข้อมูลรวม 19 คน เป็นเพศชายจำนวน 17 คน เพศหญิงจำนวน 2 คน คิดเป็นสัดส่วนได้ 90 % และ 10 % ตามลำดับ โดยผู้ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 36 ปี หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่จะจบประถมศึกษา (10 คน) มัธยมศึกษา 1 คน และไม่ได้เรียน อีก 4 คน (ตารางที่ 1)

มีสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด 62 คน แยกเป็นเพศชาย จำนวน 31 คน เพศหญิง 31 คน จำนวนสมาชิกเฉลี่ย 4.1 คน/ ครัวเรือน (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล บ้านแม่อกเหนือ

ที่	รายการ	จำนวน (รวม) คน	ชาย	หญิง	ร้อยละ (%)
1	จำนวนตัวอย่าง (HH)	15			
	- ผู้ให้ข้อมูล	19	17	2	-
2	อายุโดยเฉลี่ย 36 ปี				
3	การศึกษา				
	- ประถมศึกษา	10			67
	- มัธยม	1			7
	- ไม่ได้เรียน	4			26
	รวม	15			100

ตารางที่ 2 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของผู้ตอบแบบสอบถาม

ที่	สมาชิกในครัวเรือน	จำนวน	เปอร์เซ็นต์ (%)
1	จำนวนคน (รวม)	62	100
	- ชาย	31	50
	- หญิง	31	50

4.1.1 การประกอบอาชีพ และรายได้

ในเรื่องที่มาของรายได้จากการประกอบอาชีพของสมาชิกในครัวเรือน ทั้ง 62 คน ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของรายได้สำหรับใช้จ่ายต่าง ๆ ในครัวเรือน ข้อมูลที่ได้สามารถแยกเป็น 2 อาชีพ คือ เกษตรกร และ รับจ้างทั่วไป ส่วนสมาชิกในครัวเรือนไม่ได้ประกอบอาชีพใด แต่มีส่วนที่ต้องใช้จ่ายในครัวเรือนเช่นกัน มี 2 กลุ่ม คือ 1.กลุ่มที่กำลังศึกษา และ 2.กลุ่มที่ไม่มีรายได้ ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มนี้ จะเป็นเด็ก และผู้สูงอายุ โดยสามารถแยกเป็นสัดส่วนได้ ดังนี้

ตารางที่ 3 อาชีพและสถานะของผู้ตอบแบบสอบถาม บ้านแม่ออกเหนือ

ที่	อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1	เกษตรกร	38	61.3
2	รับจ้างทั่วไป	4	6.5
3	นักเรียน / กำลังศึกษา	15	24.2
4	เด็ก / กำลังศึกษา	4	6.5
5	คนพิการ	1	1.5
รวม		62	100%
รายได้ภายในครัวเรือน ในรอบ 1 เดือน		1,000	

จากตารางจะเห็นว่าสัดส่วนของสมาชิกในครัวเรือน ที่เป็นเกษตรกร มาเป็น อันดับ 1 ซึ่งมีจำนวน 38 คน คิดเป็น 61.3 % อันดับ 2 คือนักเรียนที่กำลังศึกษา มีจำนวน 15 คน คิดเป็น 24.2 % และอันดับ 3 อาชีพรับจ้างทั่วไป มีจำนวน 4 คน คิดเป็น 6.5 % ร่วมกับเด็กมีจำนวนเท่ากัน

ทั้งนี้จากกลุ่มเป้าหมาย 15 ครัวเรือน มีรายได้ในครัวเรือนรวมกันได้ 15,000 บาท ต่อเดือน เฉลี่ยอยู่ที่ 1,000 บาท ต่อครัวเรือน หรือ เฉลี่ยต่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด 62 คน จะมีรายได้ อยู่ที่ 242 บาท ต่อคน

4.1.2 หนี้สิน

จากการให้ข้อมูลเรื่องหนี้สินของกลุ่มเป้าหมาย 45 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่ไม่ได้กู้ยืม จำนวน 3 ครัวเรือน คิดเป็น 20 % และมีครัวเรือนที่กู้ยืมจำนวน 12 ครัวเรือน คิดเป็น 80% โดยแหล่งกู้ ที่ 9 ครัวเรือนได้ไปกู้ยืม ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน รองลงมาได้แก่ ธกส. 2 ราย และกู้นอกระบบ 2 ราย วัตถุประสงค์ในการกู้ส่วนใหญ่ เพื่อใช้จ่ายในการเกษตร เช่น การจัดการน้ำ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น และส่วนใหญ่พบว่า จะเป็นการกู้ในปี 2545 รายละเอียดตามตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สถานการณ์ด้านหนี้สินของครัวเรือน บ้านแม่อกเหนือ ปี 2553

ที่	สมาชิกในครัวเรือน	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
1	ผู้ที่มีหนี้สิน (ครัวเรือน)	12	80
2	ผู้ไม่มีหนี้สิน (ครัวเรือน)	3	20
3	สาเหตุของการกู้		
	- กู้เพื่อลงทุนภาคการเกษตร	11	91.7
	- กู้เพื่อปรับปรุงซ่อมแซมบ้านเรือน	2	8.3
4	แหล่งที่กู้ยืม		
	- กองทุนหมู่บ้าน	9	69.2
	- ธนาคารเพื่อการเกษตร	2	15.4
	- นอกกระบบ	2	15.4
5	ปีที่กู้ยืม		
	- ปี 2545	11	84.6
	- ปี 2553	1	7.7
	- ปีอื่นๆ	1	7.7
6	จำนวนหนี้สินโดยเฉลี่ย (บาท/ ครัวเรือน)	16,947 บาท	-

จำนวนหนี้สิน

จากการสำรวจพบว่า จำนวนเงินที่มีการกู้สูงสุด คือ 50,000 บาท จำนวนเงินกู้ต่ำสุด 2,200 บาท มียอดรวมของจำนวนหนี้สิน รวมเป็น 254,200 บาท เฉลี่ยแล้วเป็นหนี้ 16,947 บาท ต่อครัวเรือนทั้งหมด หรือ 1,130 บาทต่อคน

4.1.3 การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การถือครองที่ดิน

จากการเก็บข้อมูลการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ถือครองอยู่นั้น ทั้งนี้เพื่อดูว่ากลุ่มเป้าหมายมีความมั่นคงในเรื่องนี้เพียงใด มีที่ดินเป็นของตนเองหรือไม่ มีจำนวนกี่แปลง ลักษณะการถือครองเป็นอย่างไร มีเอกสารสิทธิ์หรือไม่ มีการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างไรบ้าง

จากการเก็บข้อมูลในเรื่องนี้ กลุ่มเป้าหมายมีที่ดินเป็นของตนเอง จำนวน 44 ครัวเรือน คิดเป็น 98 % และมี 1 ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง คิดเป็น 2 % เมื่อรวมแล้วมีที่ดิน 88 แปลง ซึ่งเมื่อเฉลี่ยแล้วครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเอง จะมีที่ดินจำนวน ครัวเรือนละ 2 แปลง รวมพื้นที่ทั้งหมดของกลุ่มเป้าหมายได้ประมาณ 286 ไร่ ซึ่งมีลักษณะการถือครอง สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 5 ลักษณะการถือครองที่ดินของกลุ่มเป้าหมายบ้านแม่อกเหนือ

ที่	รายการ	จำนวนรวม (ไร่)	เฉลี่ยต่อครัวเรือน(ไร่/ ครัวเรือน	ร้อยละ
1	จำนวนแปลง (ครัวเรือน/ แปลง)	75	5	
2	จำนวนพื้นที่ ที่ครอบครอง	392	26	
3	ลักษณะการถือครอง			
	- ของตนเอง (ไร่)	392	26	100
3	เอกสารสิทธิ์			
	- ไม่มีเอกสารสิทธิ์	392		100
4	การใช้ประโยชน์พื้นที่			
	- ที่นา	15.5	1	4.0
	- ไร่หมุนเวียน (ไร่)	376.6	25	96.0
5	พื้นที่การรับน้ำ (ไร่)			
	- แหล่งน้ำธรรมชาติ	15	1	3.8
	- แหล่งน้ำฯ เฉพาะฤดูฝน	15.5	1	4.0
	- สระน้ำ /ขุดบ่อ	10	0.7	2.6
	- อาศัยน้ำฝน	365.5	23.8	90.9
6	ปัญหาที่ดิน			
	- การชะล้างพังทลาย	371.5	24.8	94.8
	- ดินถล่ม	5	0.3	1.3

การใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากจำนวนพื้นที่ทั้งหมดของกลุ่มเป้าหมาย 262 ไร่ สามารถแบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยแยกออกเป็นเพียง 2 ประเภท คือที่นา ร้อยละ 4 ที่เหลืออีกร้อยละ 96 เป็นการปลูกพืชในระบบไร่หมุนเวียน โดยมีข้าวไร่และพืชผักพื้นเมืองที่ชาวบ้านเก็บพันธุ์ไว้เอง

ส่วนพื้นที่ที่ใช้ปลูกพืชต่าง ๆ เมื่อสอบถามถึงปัญหาที่ดิน กลุ่มเป้าหมายได้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะมีปัญหาเรื่องการชะล้างพังทลายของดินสูง ร้อยละ 94.8 ของพื้นที่ทั้งหมด เพราะเป็นการทำไร่ในพื้นที่ลาดชันสูงตั้งแต่ 45 องศาขึ้นไป มีปัญหาดินถล่มเล็กน้อย ร้อยละ 1.3 ส่วนการใช้แหล่งน้ำจะเป็นน้ำฝนเป็นหลัก ร้อยละ 91 ที่เหลือเป็นการใช้น้ำจากสระและการขุดบ่อ

4.1.4 สุขภาพของคนในครัวเรือน

จากการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย 15 ครัวเรือน ครัวเรือนที่มีสมาชิกเจ็บป่วยเป็นโรคประจำตัว 3 ครัวเรือน จำนวน 4 คน คิดเป็น 20 % และครัวเรือนที่ไม่มีสมาชิกเจ็บป่วยหรือมีโรคประจำตัวเลย 12 ครัวเรือน คิดเป็น 80 % ซึ่งโรคประจำตัวที่มีผู้ป่วยมากคือ โรคทางเดินอาหาร

การเสียชีวิตของสมาชิกในครัวเรือน ช่วง 5 ปีที่ผ่านมา มีเพียง 1 ครัวเรือนเท่านั้นที่มีผู้เสียชีวิต เนื่องจากโรคมะเร็งต่อมลูกหมาก

ตารางที่ 6 สุขภาพของคนในครัวเรือน

ที่	สมาชิก	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
1	คนป่วยในหมู่บ้าน		
	- ไม่มี	12	80
	- มี (4 คน) โรคทางเดินอาหาร	3	20
2	จำนวนสมาชิกที่เสียชีวิตในรอบ 5 ปี		
	- มี (มะเร็งต่อม้าน้ำลาย)	1	7.2
	- ไม่มี	13	92.8

4.1.5 พาหนะเดินทางของครัวเรือน

จากการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย 15 ครัวเรือน ซึ่งมีสมาชิกในครัวเรือนรวมทั้งหมด 62 คน เฉลี่ยครัวเรือนมีสมาชิก 4 คน ต่อ 1 ครัวเรือน เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้พาหนะเดินทางของแต่ละครัวเรือน พบว่า มีรถยนต์เพียง 1 คัน มีรถจักรยานยนต์ รวม 8 คัน ซึ่งเมื่อเฉลี่ยแล้ว กลุ่มเป้าหมายมีพาหนะสำหรับใช้เดินทางไม่ครบทุกครัวเรือน

ตารางที่ 7 สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางบ้านแม่ออกเหนือ

ที่	รายการ	จำนวน (คัน)	ร้อยละ
1	รถยนต์	1	11.2
2	รถจักรยานยนต์	8	88.8
	รวม	9	100

4.2 การผลิตอาหารของชุมชน และ ต้นทุนในการผลิต

4.2.1 การให้คำนิยามคำว่า “อาหาร” “ความมั่นคงทางอาหาร ” และ “ความไม่มั่นคงทางอาหาร” ในมุมมองของคนบ้านแม่อกเหนือ

ใช้การแลกเปลี่ยนในเวทีใหญ่ เพื่อให้กลุ่มร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ภายในที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชน และให้กลุ่มได้รับรู้สถานการณ์ภายนอกที่จะเข้ามากระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหารและการเข้าถึงอาหาร เนื้อหาที่ได้จากการแลกเปลี่ยน

ความเข้าใจของคนในชุมชนต่อประเด็นความมั่นคงทางด้านอาหาร นาง บุญเรือน อุทิศพรชัย ได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นนี้ว่า ตามความเข้าใจของเธอความมั่นคงทางด้านอาหารคือ การมีกินอย่างเพียงพอและยั่งยืนทั้งในวันนี้และในอนาคต

การรับรู้ถึงสถานการณ์จากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชน อาจเป็นประเด็นที่ซับซ้อนเกินกว่าจะเข้าใจได้ในระยะเวลาที่มีจำกัด แต่พอยกตัวอย่างการเพาะปลูกแบบไร้หมუნเวียนกับการปลูกกะหล่ำและฟักทอง ให้ชาวบ้านเปรียบเทียบชาวบ้านที่เข้าร่วมในเวทีสามารถสรุปได้ทันทีว่าการทำไร้หมუნเวียนนั้นมีความมั่นคงและยั่งยืนกว่าการปลูกกะหล่ำและฟักทอง คือ การทำไร้หมუნเวียนเมล็ดพันธุ์ทุกชนิดชาวบ้านเก็บรักษาและสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนไม่ต้องซื้อถ้าของเราไม่มีก็สามารถขอแบ่งปันกันได้ในการดูแลปุ๋ยยาสารเคมีก็ไม่ต้องใช้ และเป้าหมายการผลิตเพื่อการบริโภค ส่วนการปลูกกะหล่ำและฟักทองต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยยาจากภายนอกทั้งหมดและเป็น การปลูกเพื่อขาย ดังนั้นจึงมีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงสูงมาก ทั้งเรื่องกำไร/ ขาดทุนและความปลอดภัย

4.2.2 การได้มาซึ่งอาหารของคนบ้านแม่อกเหนือ

จากการจัดเวทีสร้างความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่บ้านแม่อกเหนือ ทำให้ทราบว่าคนบ้านแม่อกเหนือ มีแหล่งอาหารที่สำคัญอยู่ 5 แหล่งด้วยกัน คือ 1.จากการปลูกเองหรือผลิตเอง 2.จากการซื้อ 3.จากธรรมชาติ 4.จากการแบ่งปัน และ 5. ตามพิธีกรรมประเพณี ทางทีมงานจึงนำมาออกแบบแบบสอบถาม เพื่อให้ทราบสัดส่วนของการได้มาซึ่งอาหารของคนบ้านแม่อกเหนือ

หลังจากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามกลุ่มเป้าหมายทั้ง 15 ราย สามารถประมวลสัดส่วนแหล่งที่มาอาหารของคนบ้านแม่อกเหนือ พบว่าแหล่งที่มาของอาหารในชุมชนบ้านแม่อกเหนือ มีสัดส่วนที่สามารถเรียงลำดับได้ ดังนี้ **อันดับ 1** เป็นอาหารจากการปลูกหรือผลิตเอง คือ 50 % **อันดับ 2** เป็นอาหารจากธรรมชาติ คือ 23% **อันดับ 3** เป็นอาหารจากการซื้อ คือ 22 % **อันดับ 4** เป็นอาหารตามพิธีกรรม ประเพณี คือ 3 % และ **อันดับ 5** เป็นอาหารจากการแบ่งปัน คือ 2 % ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 สัดส่วนของแหล่งที่มาของแหล่งอาหาร บ้านแม่ออกเหนือ

ที่	แหล่งที่มาของอาหาร	ร้อยละ (%)
1	การปลูกเอง	50
2	จากป่า ธรรมชาติ	23
3	จากการซื้อ	22
4	จากวัฒนธรรมประเพณี	3
5	จากการแบ่งปัน	2
รวม		100

4.2.3 การผลิตอาหาร

1) อาหารที่สามารถผลิตได้เองและนำมาบริโภค

จากการเก็บข้อมูลในเวทีชุมชนโดยใช้ปฏิทินการผลิตอาหารในรอบปี พบว่า

1. ปลูกข้าวพอกิน 100%
2. มีการสำรองข้าวไว้กิน 2-3 ปี ประมาณ 5 ครอบครัว
3. ปลูกพืชร่วมในข้าวไร่เหมือนกัน ประมาณ 30 ชนิด
4. สืบทอดเชื้อพันธุ์มาจากบรรพบุรุษ คนที่ยังปั่นฝ้ายเพื่อใช้ในพิธีกรรมมี 5 คน แต่ไม่มีคนปั่นฝ้ายเพื่อทอผ้าอีกแล้ว ทำให้ฝ้ายเริ่มหายไป ซึ่งตอนนี้เหลือน้อยแล้ว ส่วนการทอผ้าจะซื้อเส้นฝ้ายจากตลาด เพื่อทอ เสื้อ / ผ้าถุง / ยาม ซึ่งทุกคนจะมีชุดประจำเผ่าแต่ไม่ได้ใส่ประจำ

ตารางที่ 9 ปฏิทินอาหารของชุมชนในรอบ 1 ปี บ้านแม่อกเหนือ

เดือน	อาหารที่กินในช่วงเดือนนี้	ประเพณี / ของประกอบพิธีกรรม
มกราคม	<ul style="list-style-type: none"> ▪ มะเขือ / พริก / มะเขือเทศ ▪ <u>ซ็ือ</u> ผักกาด / ต้นหอม – ผักชี / หอมแดง / กระเทียม / ปลาสด / ปลาแห้ง / เนื้อ / เครื่องปรุงต่างๆ ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ใช้ ไก่ เหล้า
กุมภาพันธ์	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ผักหม่น / ผักทอง / เผือก / มัน / บุก / อีหลิน / ผักเผ็ด ▪ <u>ซ็ือ</u> ผักกาด / ต้นหอม – ผักชี / หอมแดง / กระเทียม / ปลาสด / ปลาแห้ง / เนื้อ / เครื่องปรุงต่างๆ ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ใช้ ไก่ เหล้า
มีนาคม	<ul style="list-style-type: none"> ▪ กินพวกที่เก็บไว้ได้ ▪ <u>ซ็ือ</u> ผักกาด / ต้นหอม – ผักชี / หอมแดง / กระเทียม / ปลาสด / ปลาแห้ง / เนื้อ / เครื่องปรุงต่างๆ ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ใช้ ไก่ เหล้า
เมษายน	<ul style="list-style-type: none"> ▪ กินพวกที่เก็บไว้ได้ ▪ เริ่มปลูกข้าวเหนียวข้าวเจ้าและพืชในไร่ข้าว เช่น ผักกาด ผักอีหลิน ▪ <u>ซ็ือ</u> ผักกาด / ต้นหอม – ผักชี / หอมแดง / กระเทียม / ปลาสด / ปลาแห้ง / เนื้อ / เครื่องปรุงต่างๆ ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ใช้ ไก่ หมู เหล้า
พฤษภาคม	<ul style="list-style-type: none"> ▪ กิน ผักกาด และ กินพวกที่เก็บไว้ได้ ▪ ปลูกพืช กระเจี๊ยบแดง-ขาว / ตระกูลถั่ว / มะเขือ / พริก / มะเขือเทศ / แดง / ผักแก้ว / ผักหม่น / งาดำ-ขาว-มน / ข้าวฟ่าง / ข้าวโพด / ข้าวตอก 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ใช้ ไก่ เหล้า
มิถุนายน	<ul style="list-style-type: none"> ▪ กิน ผักกาด / ต้นหอมผักชี / ผักอีหลิน / ยอดผักทอง 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ พิธีบายไร่ – ครั้งที่ 2 ▪ ใช้ ไก่ หมู เหล้า
กรกฎาคม	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ผักกาด / ต้นหอมผักชี / ผักอีหลิน / ยอดผักทอง / ยอดกระเจี๊ยบแดง / พริก / มะเขือเทศ / แดง / ข้าวโพด 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ พิธีบายไร่ – ครั้งที่ 2 ▪ ใช้ ไก่ หมู เหล้า
สิงหาคม	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ผักกาด / ต้นหอมผักชี / ผักอีหลิน / ยอดผัก 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ พิธีบายไร่ – ครั้งที่ 2

เดือน	อาหารที่กินในช่วงเดือนนี้	ประเพณี / ของประกอบพิธีกรรม
	ทอง / ยอดกระเจี๊ยบแดง / พริก / มะเขือ / ถั่ว / พริก / มะเขือเทศ / แดง / ข้าวโพด / มันสำปะหลัง	▪ ใช้ ไก่ หมู เหล้า
กันยายน	▪ ผักกาด / ต้นหอมผักชี / ผักอีหลีน / ยอดผักทอง / ยอดกระเจี๊ยบแดง / พริก / มะเขือ / ถั่ว / พริก / มะเขือเทศ / แดง	▪ ใช้ ไก่ เหล้า
ตุลาคม	▪ ผักกาด / ต้นหอมผักชี / ผักอีหลีน / ยอดผักทอง / ยอดกระเจี๊ยบแดง / พริก / มะเขือ / ถั่ว / พริก / มะเขือเทศ / แดง ▪ เกี่ยวข้าวเหนียว (อาภูแผ่ / อาภูแผ่อายุ อาชอ)	▪ พิธีบายไร่ – ครั้งที่ 3 ▪ ใช้ ไก่ เหล้า ▪ เลี้ยงอาหาร / ต้องทำทุกบ้าน
พฤศจิกายน	▪ กระเจี๊ยบ / มะเขือ / ถั่ว / พริก / มะเขือเทศ / แดง / ผักแก้ว / ผักเขี้ยว / งา / ข้าวฟ่าง / มันหวาน / เผือก ▪ เกี่ยวข้าวจ้าว (บือกึป / บือกึชอ / บือหมื่อโพ)	▪ ใช้ ไก่ เหล้า
ธันวาคม	▪ มะเขือ / มะเขือเทศ / พริก / เผือก	▪ ใช้ ไก่ เหล้า

จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามกลุ่มเป้าหมายทั้ง 15 ราย อาหารที่กลุ่มเป้าหมายสามารถผลิตได้เองและนำมาบริโภค มี 3 ประเภท คือ ข้าว พืชผัก และเนื้อสัตว์ โดยมีการผลิตทุกครัวเรือน ช่วงที่มีการซื้ออาหารเพิ่มเติม มีเพียง 4 เดือนใน 1 ปี คือเดือน มกราคม – เมษายน ที่ไม่สามารถปลูกพืชผักได้เอง จะมีรถเร่ขึ้นมาขายของในหมู่บ้าน ดังตารางที่ 9

2) ระบบการผลิตอาหาร

จากการเก็บข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย 15 ราย มีระบบการผลิต ที่สามารถแบ่งได้ เป็น 2 ระบบ คือ ระบบเกษตรปลอดสารพิษ (ยังยืน) จำนวน 13 ราย ระบบเกษตรใช้สารเคมี ร่วมกับระบบผสมผสาน (ยังยืน+เคมี) จำนวน 2 ราย ตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ระบบการผลิตของกลุ่มเป้าหมายบ้านแม่อกเหนือ

ที่	ระบบการผลิต	จำนวน (HH)	ร้อยละ
1	อาศัยสารเคมี	2	13.4
2	ใช้กรรมวิธีดั้งเดิมไม่ใช้สารเคมี (ยั่งยืน)	13	86.6
รวม		15	100

ความหลากหลายของระบบการผลิต

ด้วยระบบการผลิตมีเป้าหมายเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และชุมชน เป็นสำคัญ จึงมีความหลากหลายของชนิดพืช ที่ส่วนใหญ่จะเป็นพืชในระบบไร่หมุนเวียน ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 แสดงสถานการณ์ด้านการผลิตและการบริโภคบ้านแม่อกเหนือ ณ พฤษภาคม

2553

ที่	ชนิดพืช /	จำนวน ชนิด	เชื้อพันธุ์		การดูแล		เป้าหมายการ ผลิต		ปริมาณการผลิต	
			เก็บ เอง	ซื้อ	ธรรมชาติ	เคมี	กิน เอง	ขาย	พอเพียง	ไม่ พอเพียง
1	ข้าวไร่ ข้าวนา	12	✓		✓		✓		✓	
2	พริก		✓		✓		✓	✓	✓	
3	ผักทอง, แพง	3	✓		✓		✓		✓	
4	ผักกาด, ผักชี, ,	หอม แย้	✓		✓		✓		หน้าฝน	
5	แตง	2	✓		✓		✓		หน้าฝน	
6	ถั่ว, ถั่วพู	5	✓		✓		✓		หน้าฝน	
7	มัน	5	✓		✓		✓		5 เดือน	
8	เผือก	3	✓		✓		✓		5 เดือน	
9	ข้าวโพด	2	✓		✓		✓		✓	
10	งาขาว, งาดำ		✓		✓		✓		✓	
11	มะเขือ	5	✓		✓		✓		2 ปี	
12	กระเจี๊ยบ	4	✓		✓		✓		✓	
13	มะเขือเทศ	2	✓		✓		✓		พ.ย.- ธ.ค.	
14	ผักเผ็ด, ผัก อีลีน		✓		✓		✓		✓	

ที่	ชนิดพืช /	จำนวน ชนิด	เชื้อพันธุ์		การดูแล		เป้าหมายการ ผลิต		ปริมาณการผลิต	
			เก็บ เอง	ซื้อ	ธรรมชาติ	เคมี	กิน เอง	ขาย	พอเพียง	ไม่ พอเพียง
15	บวบ	4	✓		✓		✓		หน้าฝน	
16	น้ำเต้า	3	✓		✓		✓		หน้าฝน	
17	มะระขี้นก		✓		✓		✓		หน้าฝน	
18	ข้าวฟ่าง	2	✓		✓		✓		✓	
19	เดือย	4	✓		✓		✓		✓	
20	มะละกอ		✓		✓		✓		✓	
21	ดอกไม้	4	✓		✓				✓	
22	กะหล่ำปลี			✓		✓		✓	ได้บ้างเล็กน้อย	
23	ผักทองพันธุ์			✓		✓		✓	ได้บ้างเล็กน้อย	
24	ข้าวโพดพันธุ์			✓		✓		✓	?	

ต้นทุนและรายได้จากการผลิต

จากการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายทั้ง 15 ครัวเรือน เรื่องการผลิตอาหารของครัวเรือนในระบบการผลิตในปี 2552 พบว่าครัวเรือนมีการผลิตอาหารชนิดใดบ้าง ทั้งนี้ได้เน้นข้อมูลพืชหลักหรือพืชเศรษฐกิจที่ผลิตเป็นประจำและนำมาซึ่งรายได้ พบว่า พืชหลักของชุมชนมีเพียง 3 ชนิดเท่านั้น ได้แก่ ข้าว กะหล่ำปลี และผักทอง ข้าวปลูกไว้กินไม่ขาย ส่วนพืช 2 ชนิดหลังปลูกขาย และมีผู้ปลูกเพียง 2 คน เท่านั้น

ตารางที่ 12 สถานการณ์ด้านการผลิตพืชหลักของกลุ่มเป้าหมายบ้านแม่อกเหนือ ในรอบปี 2552

รายการ	ข้าว	กะหล่ำปลี	ผักทอง	หมายเหตุ
1) พื้นที่เพาะปลูก				
- จำนวน (ไร่)	51	5	6	
- เฉลี่ย (ไร่/ ครัวเรือน)	5	-	-	
- จำนวนครัวเรือนที่ปลูก (ครัวเรือน)	15	2	2	
2) ผลผลิต				
- จำนวน (กิโลกรัม)	22,500	9,000	8,000	
- เฉลี่ย (กิโลกรัม/ ไร่)	313	1,800	1,333	

รายการ	ข้าว	กะหล่ำปลี	ผักทอง	หมายเหตุ
3) สัดส่วนของการใช้ประโยชน์				
- บริโภค (%)	100	-	-	
- ขาย (%)	-	100	100	
4) ต้นทุนการผลิต (เฉพาะเงินสด)				
- ต้นทุนรวม (บาท)	47,200	14,500	15,000	
- ต้นทุนเฉลี่ย (บาท/ไร่)	670	2,900	2,500	
5) รายได้จากการขายผลผลิต				
- รวม (บาท)	-	22,500	29,000	
- เฉลี่ย (บาท/ ครัวเรือน)	-	1,500	1,933	
- รายได้สุทธิหักต้นทุน (บาท/ 2 ครัวเรือน)		8,000	14,000	

การผลิตสัตว์เลี้ยง

คนแม่ออกเหนือนิยมเลี้ยงหมูเป็นอันดับ 1 จำนวน 13 ครัวเรือน (ร้อยละ 87) รองลงมาได้แก่ วัว-ควาย 12 ครัวเรือน (ร้อยละ 80) และสุดท้ายคือสัตว์ปีกที่ส่วนใหญ่จะเป็นไก่ เป็ด ดังตาราง

ตารางที่ 13 สถานการณ์ด้านการผลิตด้านสัตว์ของกลุ่มเป้าหมายบ้านแม่ออกเหนือในรอบปี 2552

รายการ	สัตว์ปีก	หมู	วัว-ควาย	หมายเหตุ
1) จำนวนสัตว์ที่เลี้ยง				
- จำนวน (ตัว)	64	60	69	
- จำนวนครัวเรือนที่เลี้ยง (ครัวเรือน)	5	13	12	
- เฉลี่ย (ตัว/ ครัวเรือน)	4	4	5	
2) สัดส่วนของการใช้ประโยชน์				
- บริโภค (ตัว)	55	5	-	
- ขาย (ตัว)	-	12	10	
4) ต้นทุนการผลิต (เฉพาะเงินสด)				
- ต้นทุนรวม (บาท)	-	13,200	253,000	- ต้นทุนส่วนใหญ่
- ต้นทุนเฉลี่ย (บาท/ ครัวเรือน)		880	16,867	คือลูกวัว-ควาย

รายการ	สัตว์ปีก	หมู	วัว-ควาย	หมายเหตุ
- ต้นทุนเฉลี่ย (บาท/ ตัว)	-	15	244	- ส่วนใหญ่จะมีอยู่
3) รายได้จากการขายผลผลิต				ยังไม่ขาย
- รวม (บาท)	-	92,000	48,000	
- รายได้เฉลี่ย (บาท/ ครัวเรือน)	-	6,133	3,200	
4) รายได้สิทธิเฉลี่ย/ ครัวเรือน (หักต้นทุน)		5,253	- 13,667	

รายได้จากการผลิตสัตว์ พบว่า หมูเป็นรายได้หลัก โดยมีรายได้สุทธิ 5,253 บาท/ ครัวเรือน ส่วนวัว-ควาย ชาวบ้านถือว่าเป็นธนาคาร มีเลี้ยงไว้ ซึ่งเป็นการเลี้ยงแบบปล่อย ต้นทุนที่มากเป็นเพียงการซื้อลูกวัวมาเลี้ยงเท่านั้น กรณีบ้านแม่อกเหนือ พบว่า มีวัวควายรวมกัน 69 ตัว ปีนี้ขายไปเพียง 10 ตัว เป็นเงิน รวม 48,000 บาท ซึ่งพบว่า มีจำนวนเหลืออยู่ ถึง 59 ตัว ซึ่งชาวบ้านจะขายในยามจำเป็นต้องใช้เงินเท่านั้น

4.3 เรื่อง “การกระจายผลผลิต”

4.3.1 การกระจายผลผลิต

จากการเก็บข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย 15 ครัวเรือน ในเรื่องของการผลิตอาหาร ซึ่งได้แก่ ข้าว พริก และพืชผัก พบว่ามีการกระจายผลผลิต 5 แบบ คือ บริโภค จำหน่าย ทำพันธุ์ แบ่งปัน และแปรรูป ซึ่งพืชทั้ง 3 ชนิด ปลูกเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ซึ่งได้แก่ข้าว พืชผัก และพริก ตามลำดับ มีพริกเท่านั้นที่แบ่งขาย ร้อยละ 18 นอกจากนั้นยังมีการแบ่งปันกันในชุมชนและเก็บไว้ทำพันธุ์ ตารางที่ 14

ตารางที่ 14 สัดส่วนการกระจายผลผลิตของกลุ่มเป้าหมาย บ้านแม่อกเหนือ

ที่	รายการ	ลักษณะการกระจายผลผลิต (100%)				
		กิน (%)	ขาย (%)	ทำพันธุ์ (%)	แบ่งปัน (%)	แปรรูป (%)
1	ข้าว	90	0	5	5	0
2	พริก	77.4	17.8	4.8	0	0
3	ผัก	80	0	5	15	0

4.3.2 การจัดการเมล็ดพันธุ์

การจัดการด้านเมล็ดพันธุ์ผู้ทำการพึ่งตนเอง นับว่าเป็นจุดเด่นสำคัญของชนเผ่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพืชอาหารหลักของชุมชน ซึ่งได้แก่ข้าว และพืชผักในระบบไร่หมุนเวียน ซึ่งจากการสำรวจ 15 ครัวเรือน

พบว่า ทุกครัวเรือนมีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ และเก็บเมล็ดพันธุ์ด้วยตนเอง ทั้งนี้ยกเว้นพืชเศรษฐกิจที่เข้ามาในชุมชน เช่น พักทอง กะหล่ำปลี ที่ได้นำมาลองปลูกดู 2 ครัวเรือน ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ทั้งหมด

ตารางที่ 15 การจัดการเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มเป้าหมาย บ้านแม่อกเหนือ

ที่	การจัดการ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ (%)
1	- เก็บเอง	13	86.6
	- อื่นๆ	2	13.4
รวม		15	100
2	แลกเปลี่ยน	15	100
รวม		15	100

4.4 เรื่อง “ความเสี่ยงในการเข้าถึงและศักยภาพในการจัดการอาหาร”

4.4.1 ความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารจากธรรมชาติ

1) สถานการณ์ด้านอาหารจากธรรมชาติ

จากเวทีชุมชนชาวบ้านแม่อกเหนือได้ร่วมกันวิเคราะห์ระบบการพึ่งตนเองด้านอาหารจากฐานทรัพยากร โดยใช้แผนที่รอบนอก และปฏิทินอาหารจากป่า เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ พบแหล่งอาหารสำคัญดังตารางที่ 16

ตารางที่ 16 สถานการณ์อาหารจากป่า พืช สัตว์ สมุนไพร บ้านแม่อกเหนือ ณ พฤษภาคม 2553

ที่	บริเวณที่พบ / ชื่ออาหาร	ปริมาณ			
		มาก	ปานกลาง	น้อย	มีเฉพาะถิ่น
	ดอยปู่ย / พืช				
1	มะกอกป่า	✓			
2	มะแคว้น	✓			
3	ดอกต้าง	✓			
4	มะละโมง	✓			
5	ปลีกล้วยป่า	✓			
6	โพแซ	✓			
7	ผักฮาก , ผักคอก	✓			
8	ตะไคร้ต้น	✓			
9	ก่อใหญ่	✓			
10	หวาย	✓			
11	เห็ดไข่ห่าน / ไข่เหือง / เห็ดเห็ดปลวก / เห็ดหอม / เห็ดหูหมา / เห็ดหูแมว / เห็ดหูหนู / เห็ดขาง / เห็ดห้า / เห็ดส้ม / เห็ดข้าวตอก / เห็ดขม / เห็ดโคน	✓			
12	ไผ่ไม้หก / ไผ่ซาง / ไผ่บง / ไผ่ไร่ล่อ / ไผ่บงแจ้ / ไผ่หอม	✓			
13	ส้มออก	✓			
14	พุด	✓			
15	ผักหนาม	✓			
16	บอน	✓			
17	ลำคโพอ	✓			✓
18	ผักกูด	✓			✓
19	กว้างทำดู (ผงซุรสดอย)		✓		✓
	ดอยปู่ย / สัตว์น้ำ				
1	ปลากัง / ปลาบู่ / ปลาเทพอ / ปลาไหล		✓		
2	กั้ง		✓		
3	กบ / อึ่งอ่าง / เขียด/ลูกอ๊อด	✓			
4	นึ่ง		✓		

ที่	บริเวณที่พบ / ชื่ออาหาร	ปริมาณ			
		มาก	ปานกลาง	น้อย	มีเฉพาะถิ่น
5	เหนียง		✓		
	ดอยปุย / สัตว์บก				
1	งู	✓			
2	ผึ้ง	✓			
3	จิ้งหรีด	✓			
4	แย้			✓	
5	หมูหริ่ง			✓	✓
6	เม่น			✓	✓
7	บ้างใหญ่			✓	✓
8	ชะนี			✓	✓
9	ไหนด	✓			
10	ไก่อป้า		✓		
11	กระท่าย			✓	
12	กระแต			✓	
13	นกยูง / นกหัวจุก			✓	
14	เหยี่ยว / นกหัวขวาน / นกเอี้ยง / นกตะบา		✓		
15	กา / นกแก้ว /	✓			
16	หนอนไม้ไผ่	✓			
17	แก้ง			✓	
18	หมูป่า		✓		
19	อีเห็น	✓			
20	ลิ้น			✓	
	ป่าลุ่ม / พืช				
1	เม็ดไม้แดง	✓			
2	ไผ่ไม้ข้าวหลาม	✓			
3	กอน้อย	✓			
4	โพไทตุ	✓			
5	กล้วยตานี	✓			✓
6	เห็ดลม / เห็ดถอบ	✓			✓
7	ดอกอาว	✓			✓
8	อังก่อ	✓			
9	ผักอแง	✓			

ที่	บริเวณที่พบ / ชื่ออาหาร	ปริมาณ			
		มาก	ปานกลาง	น้อย	มีเฉพาะถิ่น
10	พ่อดำตีเม็ย	✓			✓
11	ชะอมป่า	✓			✓
12	ผักเยี่ยววัว	✓			✓
	ป่าลุ่ม / สัตว์				
1	ลิง			✓	✓
2	กระรอก			✓	✓
3	แลน			✓	
4	ไหนด	✓			
5	บางใหญ่			✓	✓
6	แย้		✓		
7	ผึ้ง	✓			
8	หนู	✓			

ป่าอนุรักษ์

1. ป่าพิธีกรรมผัดผีหนุ่มสาว
2. ป่าพิธีกรรมของหมู่บ้าน
3. ป่าต้นน้ำ

เป็นป่าที่อนุรักษ์ไว้ ไม่เข้าไปตัดหรือทำลาย จะมีการจัดการคือจะทำแนวกันไฟที่ไร เพื่อไม่ให้ไฟลามไปที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งไรจะมี 4 แปลง หมุนเวียนกันไป

น้ำ

ชาวบ้านจะใช้น้ำจากป่าต้นน้ำ ดึงน้ำมาเก็บไว้ที่ถังเก็บน้ำก่อน แล้วกระจายใช้ในหมู่บ้าน และจะมีลำห้วยแม่อก จะไม่ได้ใช้หรือดื่ม แต่สามารถหาอาหารจากน้ำได้

จากการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายเพิ่มเติม 15 ครัวเรือน ในเรื่องการหาอาหารจากป่าหรือจากธรรมชาติเพื่อบริโภคหรือจำหน่าย พบว่า ครัวเรือนทั้งหมดเคยเข้าไปหาอาหารจากแหล่งอาหารธรรมชาติตลอดปี จำนวน 2 แหล่ง ที่สามารถหาได้อย่างสะดวก แม้จะเป็นแหล่งอาหารในเขตป่า แต่ก็ไม่เคยถูกจับเลยในปีที่ผ่านมา แต่พบว่า ปัจจุบันแหล่งหาอาหารเหล่านั้นลดน้อยลง และผลผลิตจากธรรมชาติมีจำนวนลดลง

4.4.2 ความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารที่ได้มาจากการผลิต

1) การใช้สารเคมีในการผลิต

จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น กลุ่มเป้าหมายมีระบบการผลิตส่วนใหญ่เป็นแบบธรรมชาติ จึงมีคนใช้ปุ๋ยเคมีในการผลิตเพียง 2 รายเท่านั้น ที่เหลือไม่มีการใช้สารเคมีใด ๆ ในระบบการผลิต

2) รายได้จากระบบการผลิต กับการใช้หนี้

จากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้ง 15 ราย นำรายได้จากระบบการผลิต ไปชดใช้หนี้สินเพียง 2 ครัวเรือนที่ทำการเกษตร อีก 13 ครัวเรือนไม่ได้นำรายได้จากระบบการผลิตไปใช้หนี้ ซึ่งมีหลาย ๆ เหตุผล เช่น จำเป็นต้องเอาไปใช้จ่ายในส่วนอื่น ๆ ก่อน เป็นต้น

3) ราคาผลผลิตในปีการผลิตที่ผ่านมา

จากการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายที่ผลิตพืชเพื่อจำหน่ายได้แก่ พริก พบว่า ราคาผลผลิตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากปี 2551 – 2553 จาก 100 บาท/ กก. ในปี 2551 เป็น 120 บาท/ กก. ในปี 2552 – 2553 ส่วนราคาขายข้าวนั้นเท่าเดิม ในช่วง 3 ปี ที่ผ่านมา ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

4.4.3 ความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารที่มาจาก การซื้อ

ความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารที่มาจาก การซื้อ หมายถึงความสามารถในการได้มาซึ่งอาหารต่าง ๆ ที่ไม่ได้ผลิตเองหรือไม่สามารถผลิตเองได้ ซึ่งต้องใช้เงินหรือสิ่งมีค่าแลกเปลี่ยนจึงได้มา จากการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย 15 ครัวเรือน ในเรื่องการได้บริโภคอาหาร ว่า **“ครัวเรือนของท่านได้บริโภคอาหารที่ต้องการบริโภคทุกมื้อหรือไม่”** ทั้งหมดตอบว่า ได้ทุกมื้อ

- ได้กินอาหารที่ต้องการกินครบทุกมื้อ ผู้ตอบแบบสอบถาม 15 ราย (ได้กิน) คิดเป็น 100 %
- เคยอยากซื้ออาหารที่ต้องการแต่หาซื้อไม่ได้ 15 ราย (เคย) คิดเป็น 100 %

อัตราการขาดแคลนอาหาร

- 2 ครั้ง /เดือน	3 ราย	คิดเป็น	20	%
- 3 ครั้ง /เดือน	11 ราย	คิดเป็น	73.3%	
- 4 ครั้ง /เดือน	1 ราย	คิดเป็น	6.7%	

- ไม่มั่นใจในความปลอดภัยของอาหารที่ซื้อ ผู้ตอบแบบสอบถาม 15 ราย คิดเป็น 100% สาเหตุก็คือ ในหมู่บ้านไม่มีร้านขายของชำที่บอกได้ว่าเป็นร้านเลย เป็นเพียงการซื้ออาหารบางอย่างจากในเมืองมาขายต่อ ในบางช่วงเวลาเท่านั้น (มีรถยนต์ 1 คัน) หรือเป็นลักษณะการฝากซื้อเมื่อมีคนลงไปในตัวอำเภอ และมีรถพุ่มพวงมาประมาณ 1 ครั้งต่อสัปดาห์ ในช่วงหนาวและแล้ง ส่วนในเรื่องของความมั่นใจในสินค้าที่ซื้อมาบริโภค ว่ามีความปลอดภัยมากน้อยเพียงใด กลุ่มเป้าหมายทั้ง 15 คน บอกว่า “ไม่มั่นใจ” โดยให้เหตุผลว่า สินค้าส่วนมากที่ซื้อมาบริโภคนั้น ไม่รู้แหล่งที่มา ไม่เคยเห็นขั้นตอนการผลิตของอาหารทำให้ไม่มั่นใจ แต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้

4.4.4 การเข้าถึงอาหารที่ได้มาจากวัฒนธรรมประเพณี

- พิธีกรรมที่มีการแบ่งปันอาหารในชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถาม 15 ราย (มี) คิดเป็น 100%
- จำนวนครั้งที่มีการแบ่งปันอาหารต่อปี ระหว่าง 5-10 ครั้ง เฉลี่ย 6.8 ครั้ง/ปี
- พิธีกรรมที่มีการแบ่งปันอาหารในชุมชนมี 100 % เฉลี่ย 2 ครั้ง
- ปัจจุบันมีการปฏิบัติตามพิธีกรรมอย่างครบถ้วน 100 % เพราะชาวกระเหรี่ยงเคร่งครัดเรื่องแนวทางมาโดยตลอด

4.4.5 ศักยภาพในการจัดการอาหารของครัวเรือน

- การขาดแคลนอาหาร ผู้ตอบแบบสอบถามตอบ 15 ราย (เคยแต่ไม่บ่อย) คิดเป็น 100%
- เคยขาดข้าว 1 ราย จำนวน 60 วัน/ปี
- ขาดผัก ทุกรายการ 15 ราย คิดเป็น 100% จำนวนที่ขาดผัก 100 วัน/ปี มีการแก้ไขโดยการกินอย่างอื่นทดแทน คิดเป็น 100%
- เคยขาดเงินสำหรับซื้ออาหาร ทั้ง 15 ราย คิดเป็น 100 % เฉลี่ย 3 ครั้ง/เดือน แก้ไขด้วยการเปลี่ยนชนิดอาหาร 100%

4.4.6 ศักยภาพในการจัดการอาหารระดับชุมชน

- ไม่มีกองทุน หรือกลุ่มที่ให้การช่วยเหลือเรื่องการขาดแคลนอาหารอย่างเป็นทางการ 100%
- แต่มีการช่วยเหลือกัน 100% เมื่อขาดแคลนอาหาร บนฐานประเพณี วัฒนธรรม ความเอื้อเฟื้อโดยวิธีการให้ฟรี หรือให้ยืมภายในเครือญาติ หรือคนภายในชุมชน

ส่วนที่ 5

ผลการศึกษารื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

จากผลการศึกษาในส่วนที่ 4 พบว่า แหล่งที่มาของอาหารของคนแม่ออกเหนือนี้มีที่มาจาก การซื้อร้อยละ 23 เป็นอันดับ 3 รองจากผลิตเอง (50 %) จากธรรมชาติ (23 %) ส่วนอาหารที่ได้จากการแบ่งปันฯ มีเพียง 5 % เท่านั้น ซึ่งที่มาของอาหารจากทั้ง 3 แหล่งนั้นมีการวิเคราะห์ในเรื่องของ คุณภาพ ความเสี่ยง และการจัดการโดยชุมชนไปแล้ว ในส่วนที่ 4 ในส่วนนี้ จะได้วิเคราะห์ “อาหารจากการซื้อ” โดยใช้วิธีการสำรวจค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ในรอบ 1 เดือน โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 ตัวอย่าง เท่าเดิม ในส่วนนี้จะวิเคราะห์ ใน 3 ประเด็น ได้แก่

- 1) วิเคราะห์อาชีพและรายได้ ของกลุ่มเป้าหมาย
- 2) วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายโดยรวม ของกลุ่มเป้าหมาย
- 3) วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายแต่ละหมวดโดยละเอียด

5.1 วิเคราะห์อาชีพและรายได้ ของกลุ่มเป้าหมาย

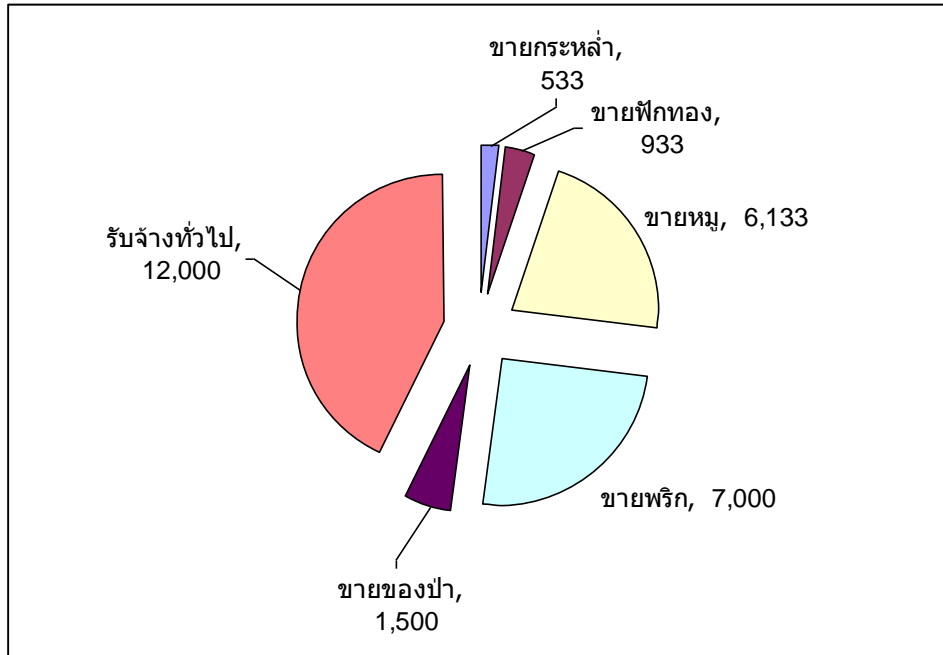
สรุปรายได้ครัวเรือน

เป็นเรื่องยากที่จะได้ข้อมูลที่ชัดเจนด้านรายได้อาจได้จากชาวบ้าน เพราะเป็นเรื่องละเอียด ชาวบ้านไม่มีการบันทึกเป็นเพียงการจดจำ ในหมู่บ้านห่างไกลเช่นนี้ การได้ข้อมูลมานอกจากข้อมูลตามแบบสอบถามแล้ว ต้องใช้ข้อมูลอื่น ๆ ประกอบด้วยเช่นข้อมูลจากเวที จากการพูดคุยส่วนตัว เป็นต้น ข้อมูลตามตารางที่ 17 นั้น รายได้จากการเกษตรได้จากแบบสอบถามและเพิ่มเติมจากเวที ส่วนนอกภาคเกษตรส่วนใหญ่จะได้จากเวที เป็นเพียงตัวเลขให้เห็นโครงสร้างของรายได้โดยภาพรวมเป็นสำคัญ

ตารางที่ 17 รายได้/ ครัวเรือน/ ปี จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้บ้านแม่ออกเหนือ ในรอบปี 2552

รายการ	จำนวน (บาท/ครัวเรือน/ ปี)	ร้อยละ	หมายเหตุ
<u>รายได้ในการเกษตร</u>	(14,599)	(21)	
- ขายกะหล่ำ	533	3.1	
- ขายผักทอง	933	5.5	
- ขายหมู	6,133	35.9	
- ขายพริก	7,000	40.9	
<u>รายได้นอกการเกษตร</u>	(13,500)	(79)	
- ขายของป่า	1,500	8.8	
- รับจ้างทั่วไป	12,000	70.2	
รวม	28,099	164.3	

แผนภูมิที่ 1 รายได้ต่อครัวเรือนในรอบ 1 ปี บ้านแม่อกเหนือ

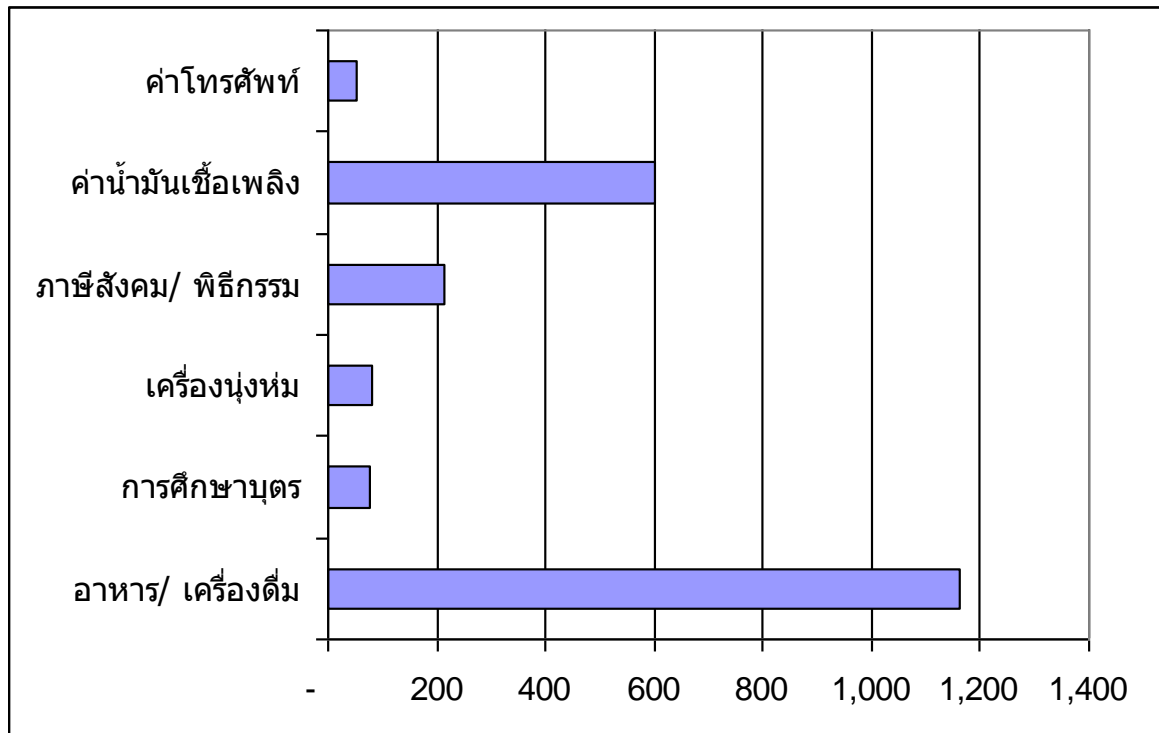

5.2 วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายโดยรวม ของกลุ่มเป้าหมาย

ตารางที่ 18 ค่าใช้จ่ายครัวเรือนทุกด้านในรอบ 1 เดือนบ้านแม่อกเหนือ

ที่	รายการจ่าย	รวมเงิน	เฉลี่ย/ ครัวเรือน	ร้อยละ	หมายเหตุ
1	อาหาร/ เครื่องดื่ม	16,775	1,161	56	เนื้อสัตว์/ อ.สำเร็จรูป .....
2	การศึกษาบุตร	1,150	77	-	
3	สาธารณูปโภค	-	-	-	
4	เครื่องนุ่งห่ม	1,200	80	4	
5	รักษาพยาบาล	-	-	-	
6	ภาษีสังคม/ พิธีกรรม	3,200	213	10	พิธีกรรมทั้งหมด
7	ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	9,000	600	29	มีรถยนต์ 1 คัน / เกษตร
8	ค่าโทรศัพท์	800	53	3	
9	ชำระหนี้	-	-	-	
10	อื่น ๆ	-	-	-	
	รวม	32,125	2,184	100	

แผนภูมิที่ 2 ค่าใช้จ่ายครัวเรือนทุกด้านในรอบ 1 เดือนบ้านแม่อกเหนือ

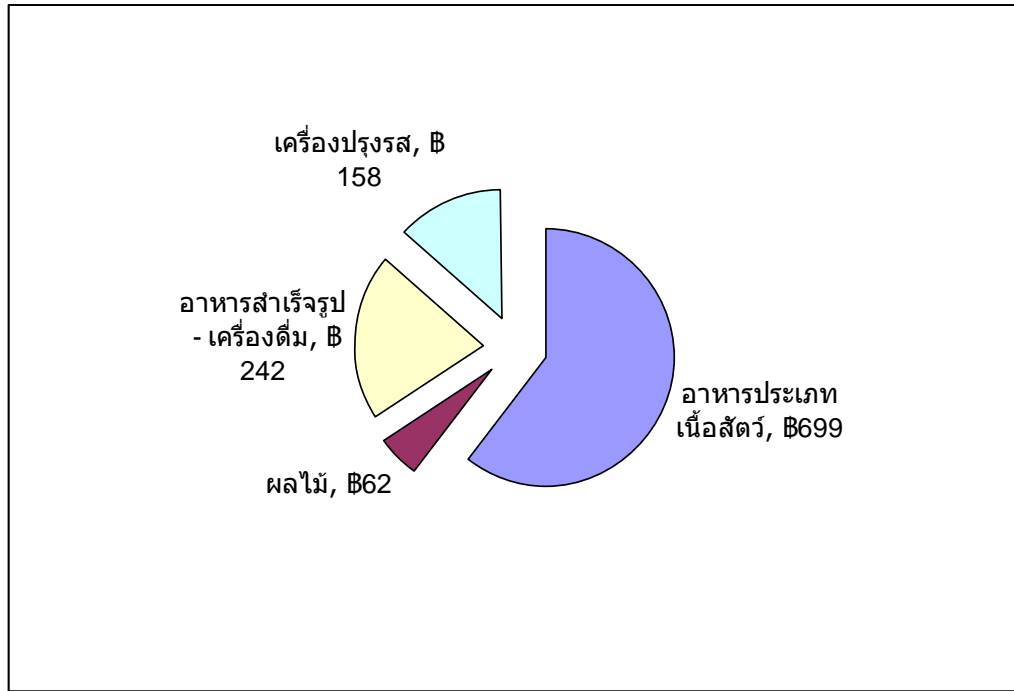

ค่าใช้จ่ายด้านอาหารแยกตามประเภทอาหาร

ตารางที่ 19 ค่าใช้จ่ายด้านอาหารจำแนกตามประเภทอาหารในรอบ 1 เดือนบ้านแม่อกเหนือ

ที่	ประเภทค่าใช้จ่าย	จำนวน (บาท)	เฉลี่ย (บาท/ ครัวเรือน)	เปอร์เซ็นต์	หมายเหตุ
1	ข้าว	-	-	-	มีพอกินตลอดปี
2	อาหารประเภทเนื้อสัตว์	10,480	699	59	
3	อาหารประเภทพืชผัก	-	-	-	ซื้อน้อยมากช่วงแล้ง
4	ผลไม้	935	62	5	เงาะ มะม่วง ลองกอง
5	กับข้าวสุก	-	-	-	ไม่มีขายในหมู่บ้าน
6	อาหารสำเร็จรูป - เครื่องดื่ม	3145	242	21	บะหมี่ ปลา กป. กาแฟ...
7	เครื่องปรุงรส	2215	158	13	น้ำมันพืช ผงชูรส เกลือ ..
8	ธุรกิจอาหาร (KFC CP...)	-	-	-	ไม่มีขายในหมู่บ้าน
	รวม	16,775	1,161	99	

แผนภูมิที่ 3 ค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครัวเรือนในรอบ 1 เดือนบ้านแม่ออกเหนือ

5.3 วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายด้านอาหารแต่ละหมวดโดยละเอียด

ตารางที่ 20 สรุปค่าใช้จ่ายครัวเรือน บ้านแม่ออกเหนือ ด้านเนื้อสัตว์

ที่	รายการ	ชนิดสัตว์							รวม/ เฉลี่ย
		เนื้อหมู	เนื้อวัว	เนื้อควาย	ปลา	ไก่	เป็ด	ไข่	
1	จำนวนครัวเรือนที่ซื้อ	13	9	11	13	12	-	12	12
2	ปริมาณซื้อ (กิโลกรัม)	20	22	19	20	28	-	160	269
3	เฉลี่ยต่อครัวเรือน (กก./ ครัวเรือน)	1.33	1.1	1.3	1.3	1.9	-	10.7	17.6
4	จำนวนเงินที่ใช้ (บาท)	2,200	2,200	1,900	900	2,800	-	480	10,480
5	เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท/ ครัวเรือน)	146.7	146.7	126.7	60	186.7	-	32	698.8
6	ราคาเฉลี่ย (บาท/ กิโลกรัม)	110	100	100	45	100	-	3	
7	แหล่งที่ซื้อ (จำนวนครัวเรือน)								
	- จากตลาด	12	-	-	6	12	-	1	31
	- จากร้านค้าในชุมชน	-	-	-	-	-	-	11	11
	- จากคนในชุมชน	9	9	11	-	-	-	-	29
	- จากรถเร่	-	-	-	13	-	-	-	13

หมายเหตุ

- 1) ครั้วเรื้อนที่สำรวจจำนวน 15 ครั้วเรื้อน
- 2) ครั้วเรื้อนทั้งหมดจำนวน 15 ครั้วเรื้อน ระบุว่า ไม่พอใจในคุณภาพของสินค้า

ตารางที่ 21 สรุปค่าใช้จ่ายครั้วเรื้อน บ้านแม่อกเหนือ ด้านผลไม้

ที่	รายการ	ชนิดผลไม้			รวม/ เฉลี่ย
		มะม่วง	เงาะ	ลองกอง	
1	จำนวนครั้วเรื้อนที่ซื้อ	9	4	1	5
2	ปริมาณซื้อ (กิโลกรัม)	13	16	10	39
3	เฉลี่ยต่อครั้วเรื้อน (กิโลกรัม/ ครั้วเรื้อน)	0.87	1.1	0.7	2.7
4	จำนวนเงินที่ใช้ (บาท)	195	390	350	935
5	เฉลี่ยต่อครั้วเรื้อน (บาท/ ครั้วเรื้อน)	13	26	23.3	62.3
6	ราคาเฉลี่ย (บาท/ กิโลกรัม)	15	24	35	
7	แหล่งที่ซื้อ (จำนวนครั้วเรื้อน)				
	- จากตลาด	9	4	1	14
	- จากร้านค้าในชุมชน	-	-		0
	- จากคนในชุมชน	-	-		0
	- จากรถเร่	-	-		0

หมายเหตุ

- 1) ครั้วเรื้อนที่สำรวจจำนวน 15 ครั้วเรื้อน
- 2) ครั้วเรื้อนจำนวน 1 ครั้วเรื้อน ระบุว่า ไม่พอใจในคุณภาพของสินค้า

ตารางที่ 22 สรุปค่าใช้จ่ายครั้วเรื้อน บ้านแม่อกเหนือด้านเครื่องปรุงรส

ที่	รายการ	ชนิดอาหาร						รวม
		ผงชูรส	น้ำตาล	น้ำมันพืช	เกลือ	กะปิ	น้ำตาล	
1	จำนวนครั้วเรื้อนที่ซื้อ	15	12	15	15	14	12	14
2	ปริมาณซื้อ (กิโลกรัม)	16	13	18	18	19	13	97
3	เฉลี่ย (กก./ ครั้วเรื้อน)	1.07	0.87	1.2	1.2	1.27	0.87	6.5
4	จำนวนเงินที่ใช้ (บาท)	300	180	745	430	200	360	2,215

ที่	รายการ	ชนิดอาหาร						รวม
		ผงชูรส	น้ำตาล	น้ำมันพืช	เกลือ	กะปิ	น้ำตาล	
5	เฉลี่ย (บาท/ ครั้วเรือ่น)	20	12	50	39	13	24	158
6	ราคาเฉลี่ย (บาท/ กก.)	19	14	41	24	11	29	
7	แหล่งที่ซื้อ (ครั้วเรือ่น)							
	- จากตลาด	13	10	15	15	14	12	79
	- จากร้านค้าฯ	2	2	-	-	-	-	4
	- จากคนในชุมชน	-	-	-	-	-	-	0
	- จากรถเร่	-	-	-	-	-	-	0

หมายเหตุ

- 1) ครั้วเรือ่นที่สำรวจจำนวน 15 ครั้วเรือ่น
- 2) ครั้วเรือ่นทั้งหมดจำนวน 15 ครั้วเรือ่น ระบุว่า ไม่พอใจในคุณภาพของสินค้า

ตารางที่ 23 สรุปค่าใช้จ่ายครั้วเรือ่น บ้านแม่อกเหนือ ด้านอาหารสำเร็จรูปและเครื่องดื่ม

ที่	รายการ	ชนิดอาหาร				รวม
		ปลากระป๋อง	บะหมี่	วุ้นเส้น	กาแฟ	
1	จำนวนครั้วเรือ่นที่ซื้อ	15	15	4	6	7
2	ปริมาณซื้อ (กิโลกรัม)	133	145	10	6	294
3	เฉลี่ย (กก./ ครั้วเรือ่น)	8.9	9.7	0.7	0.4	19.7
4	จำนวนเงินที่ใช้ (บาท)	1,955	870	266	54	3,145
5	เฉลี่ย (บาท/ ครั้วเรือ่น)	130	58	18	36	242
6	ราคาเฉลี่ย (บาท/ กก.)	15	6	49	90	
7	แหล่งที่ซื้อ (ครั้วเรือ่น)					
	- จากตลาด	4	3	4	6	17
	- จากร้านค้าฯ	11	12	-	-	23
	- จากคนในชุมชน	-	-	-	-	0
	- จากรถเร่	-	-	-	-	0

หมายเหตุ

- 1) ครั้วเรือนที่สำรวจจำนวน 15 ครั้วเรือน
- 2) ครั้วเรือนทั้งหมดจำนวน 14 ครั้วเรือน ระบุว่า ไม่พอใจในคุณภาพของสินค้า

ส่วนที่ 6

สรุปผลการศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารบ้านแม่อกเหนือ

จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชนทั้งทำผ่านเวทีผ่านการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการและการเก็บข้อมูลรายครัวเรือนโดยทำกับกลุ่มตัวอย่าง 15 ราย ทำให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ด้านอาหารของชุมชน การให้นิยามและความหมายของคำว่าอาหารและความมั่นคงด้านอาหารของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่จะบอกว่า อาหารคือ สิ่งที่กินเพื่อให้ร่างกายมีพลังกำลังมีความปลอดภัย ความมั่นคงด้านอาหารคือ การมีข้าวพอกินจนถึงฤดูเก็บเกี่ยวในปีถัดไป มีอาหารจากธรรมชาติเพียงพอให้คนในชุมชนเก็บกินตลอดฤดูแล้ง

ส่วนการขาดแคลนเงินเพื่อการซื้ออาหาร คนในชุมชนกลับมองว่าไม่ใช่เรื่องใหญ่ เพราะวิถีการกินอยู่ของคนกระเหรี่ยงนั้นอิงกับการผลิตและการพึ่งพาธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ การซื้ออาหารจากตลาดเพียงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการลิ้มลองและเปลี่ยนรสชาติอาหารเท่านั้นหาใช้ความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต หากในบ้านมีข้าว มีพริก มีเกลือ ก็ไม่ทำให้สมาชิกอดแล้ว จากการลงไปเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างหลายคน(มากกว่าสิบคน)ไม่สามารถตอบได้ว่าในแต่ละเดือนเคยขาดแคลนเงินซื้ออาหารกี่ครั้งแต่ในทางกลับกันเขาสามารถตอบได้ว่าในแต่ละปีเขาต้องไปซื้ออาหารกี่ครั้งและซื้ออะไรบ้าง เหตุผลก็เพราะว่าเรื่องอาหารการกินของชนเผ่ากระเหรี่ยงฝากไว้กับการผลิตแบบไร่หมุนเวียนและการพึ่งพาอาหารจากธรรมชาตินั่นเอง

ส่วนในเรื่อง ความขาดแคลนก็ยังไม่ชัดเจนในความหมายของชาวบ้าน กรณี คุยกับพ่อเฒ่าเซมอย พ่อเฒ่าบอกว่าปลาทุเค็มเพียงตัวเดียวก็สามารถตำน้ำพริกกินได้ทั้งวันสำหรับครอบครัวของพ่อเฒ่าที่อยู่กันสองคน หรืออย่างกรณีของบุญเรือนบอกว่าถ้าเธอมีเงินมากพอก็จะซื้อเกลือกระสอบใหญ่ประมาณสองร้อยกว่าบาทเพื่อให้พอกินทั้งปีแต่ถ้าเงินน้อยก็จะซื้อกระสอบเล็กราคาเย็บบาทกินได้เดือนกว่า ๆ

สรุปตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดที่ 1 คือฐานการผลิต

- ต้องรักษาความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืชพื้นบ้านในระบบไร่หมุนเวียนให้คงอยู่ตลอดไป
- ต้องรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินให้เหมาะต่อการเพาะปลูกที่มีรอบหมุนเวียนสั้นลง
- การผสมผสานความรู้ใหม่และความรู้ดั้งเดิมในการทำการเกษตรบนพื้นที่สูงเช่นระบบนาไร่แบบขั้นบันได
- ทุกครอบครัวมีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไม่ต้องพึ่งพาทายนอก
- การผลิตพืชอาหารหลังการเก็บเกี่ยวข้าวในพื้นที่ที่มีน้ำแทนการปลูกพืชเศรษฐกิจจำพวกกะหล่ำและฟักทอง

ตัวชี้วัดที่ 2 ฐานทรัพยากร

- การกำหนดกฎระเบียบ/ มาตรการต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของชุมชน
- การฟื้นฟูสภาพป่าและแหล่งต้นน้ำลำธารให้คืนความสมบูรณ์
- การรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ตัวชี้วัดที่ 3 ฐานวัฒนธรรม

- พิธีกรรมต่าง ๆ ยังมีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและครบถ้วน
- วัฒนธรรมการกินไม่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต
- การแบ่งปันอาหารเช่น ข้าว พริก และพืชผัก ทั้งที่ปลูกเองและเก็บหาจากป่ายังถือปฏิบัติทั้งชุมชน
- การถือผีอย่างเคร่งครัดทำให้ไม่ละเลยต่อจารีตที่ดั้งเดิมของชนเผ่า

ตัวชี้วัดที่ 4 ฐานเศรษฐกิจ

- มีการออมโดยการเลี้ยงสัตว์เช่นวัว ควาย และหมูทุกหลังคาเรือน
- ผลผลิตพืชไร่ เช่น พริก นอกจากขายยังมีเหลือไว้กินและแบ่งปัน
- การใช้ชีวิตแบบพอเพียงสมถะ ไม่สะสมทรัพย์จนเกินจำเป็น